

XX. ASIR GÜNEY AZERBAJYAN'IN ÂŞİK MUHİTİ VE BAZI SORUNLARI**Dr. İlgar İMAMVERDİYEV***

Azerbaycan kültür tarihinde âşık sanatının kendisine özgü müstesna bir yeri vardır. Bu azametli sanat, ulu Dede Korkut'tan çok çok önce de kendisini göstermiştir. Eski Türklerin mekânlarından olan Hemedan'da kazıntı zamanı bulunmuş bir tarihî abide sözlerimizi doğrulamaktadır. Pişmiş topraktan oluşturulmuş bu tarihî maddî-medeniyet örneğinde elinde saz olan bir âşık saz çalarken tasvir edilmiştir. Araştırmacıların ortak fikrine göre Dede Korkut'tan yedi bin yıl önce hazırlanmış bu sanat eserinin dokuz bin yıl yaşı vardır. Hali hazırda Paris'in Luvr Müzesi'nde (NSB 6579) saklanmaktadır.

Kurbani'den, Haste Gasım'dan, Abbas Tufarganlı'dan, Şah İsmail Hatai'den günümüze kadar ulaşılmış kudretli âşık sanatı Güney Azerbaycan'da kendi muhteşemliğini bugün de koruyup yaşatmaktadır.

Güney Azerbaycan'da âşık sanatının bugünkü durumunu öğrenmek amacıyla 1999 yılının Mart ayında bir ay süresince Tebriz'de, Karadağ'ın Eher, Kayabaşlı bölgelerinde, eski Urmiye ilinde, Sulduz mahallinde görüştüğüm üstad âşıklarla sanat üzerine yaptığım sohbetlerden, yüzden fazla ayrı ayrı profesyonel icracıların birbirlerinden ayrılan sanatını, çalıp okumak maharetini doğrudan dinledikten sonra ve elde ettiğim ilgi çekici bilgiler sonucu bu zengin arazinin âşık muhiti hakkında belli bir tasavvura sahip olabildim. Her şeyden önce hatırlatalım ki, Güney Azerbaycan'da âşık sanatının böyle bir yüksek seviyeye ulaşması hiç de tesadüfi değildir. Kanaatimize göre eski ve zengin ananelere sahip ulu âşık sanatı burada, onun ayrı ayrı bölgelerinde kendisine özgü bir şekilde oluşmuş ve gelişmiştir. Bize belli olan bu bölgelerden esasen Karadağ, Eher, Keleyber, Hemedan, Horasan, Tebriz, Save, Zencan, Goçan, Tahran, Urmiye, Sulduz, Hoy, Dol mahallinin âşıklık sanatı özellikle ayrılır. Her bir bölgenin de kendi şâirleri, nice nice çalıp-çağırın üstad sanatçıları, yaratıcı âşıkları, birbirlerinden ayrılan icra usulleri çeşitli konulardan ibaret destanları, kendisine has zengin havaları vardır. Bu nedenlerden dolayı Güney Azerbaycan âşık muhitine az da olsa açıklık getirmek için son yüzyılda yaşamış ve artık hak dünyasına kavuşmuş üstad sanatçıların adlarını saymayı önemli buluyorum. Çünkü bu kutsal sanatın zaman zaman yaşatılmasında ve günümüze kadar ulaştırılmasında bu üstad âşıkların faaliyet ve hizmetleri oldukça büyük olmuştur. Bu önemli âşıklar şunlardır:

1-Âşık Niftulla, 2- Âşık İsfendiyar (Âşık Niftulla'nın babası), 3- Âşık Gala, 4- Âşık Mehrali, 5- Âşık Bahşı, 6- Âşık Emen, 7- Âşık Mahbub, 8- Âşık Meşi

* Atatürk Üniversitesi K. Karabekir Eğitim Fak. Güzel Sanatlar Böl. Öğretim Üyesi.

Paşayi, 9- Âşık Heyrulla Heyderkamalı, 10- Âşık İsa, 11- Âşık Beşir, 12- Âşık Davud Daveri (sazbend), 13- Âşık Polad Zernevi, 14- Âşık Melik Halamlı, 15- Âşık Oruç Halanlı, 16- Âşık Mürvet Mülkölü, 17- Âşık Memmedalı Eherli, 18- Âşık Eminoğlu Memmedalı, 19- Âşık Ağamemmed Keregenli, 20- Âşık Abbaseli Azganlı, 21- Âşık Nifti Hacalibey Kendi, 22- Âşık İsmiyeli Gerrenkuş, 23- Âşık Sedihanlı Neğedeqli, 24- Âşık Eziz Esedi, 25- Âşık Abbas Hasani (140 yaşında rahmete gitmiş), 26- Âşık Karamirze, 27- Âşık Karaçioğlu Aslan, 28- Âşık Haneli, 29- Âşık Mikail, 30- Âşık Elekber Sünlüklü, 31- Âşık Gulu Türkedarı (Âşık Hüseyin Cavan'ın öğrencisi), 32- Âşık Hüseyin Cavan, 33- Âşık Kümbet Keleyberli, 34- Âşık Heyrulla Şihhüseyinli, 35- Âşık Mütellim, 36- Âşık Cabbar, 37- Âşık Cemşit, 38- Âşık Cavad, 39- Âşık Asker Gümüşkemmer, 40- Âşık Haceli, 41- Âşık Selim, 42- Âşık Tağı, 43- Âşık Musa, 44- Âşık Riza, 45- Âşık Zeynal, 46- Âşık Elekber Zarei, 47- Âşık Melik Medeni, 48- Âşık Hasangulu, 49- Âşık Oruç Hasani (140 yaşında dünyasını değiştirmiş, Âşık Abbas'ın kardeşidir), 50- Âşık Hifi, 51- Âşık Hüseyin Sai, 52- Âşık Gulam Şe'mi, 53- Âşık Geşem Ceferi, 54- Âşık Memmed Merendi, 55- Âşık Aziz Şehmazi, 56- Âşık Yusuf Dizetekli, 57- Âşık Aslan Hoylu, 58- Âşık Ali, 59- Âşık Hüseyin Tebrizi, 60- Âşık Hümbet, 61- Âşık Ebdülrehman.

Üstad âşıklarla arkadaşlık etmiş ve dünyasını değiştirmiş birçok balabancının adını da kaydetmeyi gerekli görüyoruz. Çünkü âşıklık sanatının gelişimini belli manada balaban icracılarının faaliyetinden dışarıda tasavvur etmek olanaksızdır:

1-Balabancı Dürreli, 2- Balabancı Sirreli (her iki kardeş balabancı olmuş), 3- Balabancı Abbas İbadiyan (Balabancı Dürreli'den ders almış. Âşık Hacı İbadiya'nın kardeşidir.), 4- Balabancı İzzet, 5- Balabancı Cemşid Aşığı, 6- Balabancı Hağı Elizade, 7- Balabancı Meni, 8- Balabancı Agacan.

Hali hazırda bu sanatı sazıyla, sözüyle, sesiyle, avazıyla çalıp-çığırmasıyla, şakirdler (öğrenciler) yetiştirmesiyle yaşatan güneyli üstad âşıkların adlarını da kaydetmeyi önemli görüyoruz. Çünkü âşık sanatının gelişimi ve kaderi artık bu şahısların üstüne düşmüştür.

Unutmamak gerekiyor ki, Güney mahallinde âşık sanatı ayrı ayrı bölgeler üzere faaliyet göstermektedir. Bu bölgelerden biri Karadağ mahalli olarak adlandırılır. Âşık Abbas Memmedi'nin tabirince söylersek: "*Karadağ eski dönemlerde daha çok belalar çekmiş, arsız savaflara, sayısız hesapsız kırgınlıklara, sitelere, zulümlere maruz kalmış bir arazi olduğu için halk bu ismi kullanmıştır.*"

Karadağ'ın merkezi Eher'dir. Eher'in ikinci bir adı Farsça Eresbaran'dır. Eher, Keleyber, Kayabaşı, Utu vs. bir çok köy ve kasabalar Karadağ mahalline dahildir. Bu mahalli son zamanlarda Tebriz için âşıklar üreten bir diyar olarak daha çok şöhret bulmuştur.

Âşıklardan öğrendiğimize göre, âşıkların çoğunluğu Eher çevresindeki bölgelerden Tebriz'e gelip yerleşmiş, sanat faaliyetlerini burada devam ve inkişaf ettirmişlerdir.

Hali hazırda Eher/Eresbaran'da yaşayıp yaratan ve bildiğimiz âşıklar aşağıdakilerdir:

1-Âşık Veli Ebdî, 2- Âşık Ali Kürdilanlı, 3- Âşık Rıza Rızayi Değelyan, 4- Âşık Memmed Mehemedî, 5- Âşık Olmud Cabbarî, 6- Âşık Gulam Şe'mî, 7- Âşık Garadağı, 8- Âşık Sadık Vatanhah, 9- Âşık Mahmud Ebdî, 10- Âşık Celal Ezdaşt, 11- Âşık Cefer Eskerî, 12- Âşık İsmiyeli Reftcanî, 13- Âşık Emen Mezrei, 14- Âşık İlgar Rızayî, 15- Âşık Ebülfez Seferzade, 16- Âşık Ebülfez Etenur (aynı zamanda sazband gibi de ün kazanmıştır).

Şunu da vurgulamayı önemli buluyoruz: Karadağ âşık icracılık geleneğinde balabanla birlikte def de kendi kullanımı ile dikkat çeker. Karadağ âşık icracılık sanatının kendisine özgü özelliklerinden biri de saz çalanın yanında balabancının, defçinin olmasıdır. Âşık sanatındaki özel hizmetlerini dikkate alarak hali hazırda yaşayan Eher balabancısı ve defçilerinin isimlerini de kaydediyoruz:

Eher/Eresban balabancıları: 1-Hasan Hüseyinzade, 2-Hasan Mehemedzade, 3-Yunus Şebaçî, 4-Eminelizalî.

Eher kavalcıları: 1-Hasan Rızayî, 2-Ebülfez Yarı, 3-Ali Vatanhan, 4-Nüsret Abbasi, 5-Ali Garadağı.

Eher âşıklarını söz ihtiyatı ile Zenginleştiren Şairler: 1-Şair Sehavet İzzetî Endelib, 2-Şair Himayet, 3-Şair Celil, 4-Şair Megsud, 5-Şair Ali Vazife, 6-Şair Alipaşa, 7-Şair Behşi.

Tebriz Âşıkları

Tebrizin, Güney Azerbaycan'ın merkezi olduğu düşünülürse, âşıkların çoğunluğu Karadağ'dan, Keleyber'den, Eher'den, Kayabaşı'ndan ve diğer bölgelerden gelip burada yerleşmişlerdi. Araştırmacı-şaire hanım Zöhre Vefayî'nin söylediğine göre yalnız Tebriz'de 360'tan fazla üstad âşık faaliyet göstermektedir. Bu olgunun doğruluğuna şüphe yoktur. Çünkü Tebriz'in Kecil olarak adlanan hıyabanında iki âşık çayhanesi (Tebriz'de çayhaneye kahvehane denilir) faaliyet gösterir. Bunlar Hacı Rehim Sinaferin, Âşık İsmayil ve Ayet Gemberi kardeşlerin çayhaneleridir.

Bu çayhanelere en çok âşıklar, balabancısı ve kavalcılar, aynı zamanda saz severler toplanır; sazdan, sözden, sanattan sohbet eder, çay içer, bazen de gerektiği zaman çalıp okurlar. Kaydetmek gerekir ki, burada toplanan sanatçılar önceden belli bir miktar üyelik aidatı öderler. Bu biriken paradan, çayhane sahibi devlete vergi, yer hakkı, gaz, elektrik, telefon parası öder, kalanı ile de kuru çay, şeker, bardak, nalbeki, çeşitli tatlılar vs., çayhane için gereken şeyler alır.

Bu her iki çayhaneye gelen sanat adamlarının (âşık, balabancısı ve kavalcılarının) her birinin çayhane sahibinin teşkil ettiği özel bir büyük defterde ayrıca küçük boyutlu renkli fotoğrafı, adı, soyadı, ev adresi, telefon numarası bulunur. Bu

da o sanatçılarla aralıksız olarak ilişkiler kurmaya imkân sağlar. Bazen herhangi bir düğüne acilen gitmesini belirtmek için veya birisinin sözünü, siparişini iletmek için, ev adreslerinin bulunmasına yardımcı olur. Bir şeyi de hatırlatalım ki, âşıkların nereye, hangi düğüne gidecekleri önceden çayhanede belirlenir. Düğün sahibi ile olan alış veriş sırf çayhanede yapılır. Burada genel bir sözleşmeye varılır. Âşık, belirlenmiş gün de defçi ve balabancı ile birlikte düğüne gider. Geri döndükten sonra düğüne gittiği için çayhane sahibine belli bir ödemede bulunur. Eğer bu yapılmaz ise, o âşığın nöbeti, düğünlere gitmesi iptal edilir. Ona göre de çayhanede sözleşip düğüne giden âşık, oradan geri döndükten sonra gönüllü olarak bir miktar parayı çayhane sahibine veriyor. Çayhane sahibi her düğüne aynı âşığı göndermez. O, diğer âşık-sanatçıların da düğünde çalıp okumasını, ailesini geçindirebilmesini ister. Ona göre de bu işi düzenlemeye çalışır, düğünlere çeşitli âşıkların iştirak etmesini sağlar.

Tebriz âşıklık okulu iki yönden dikkat çeker. Birincisi son zamanlar da yalnız saz çalmayı öğreten âşıkların faaliyetlerini ve geleneksel prensipleri ve kanunları olduğu gibi öğrencilerine aktarmak isteyen eğilimi göstermek. Bu eğilimi temsil eden âşık adeta havalara, onun güllerine, hallerine, enstrümantal icracılığa daha fazla dikkat eder, destan icracılığına, zengin söz ihtiyatının artırılmasına gerekince önem vermez. Buna rağmen bu tür öğretmenler Tebriz'de ve çevresinde bile büyük ün kazanmışlardır. Cengiz Mehdimur ve Sadakat Genceyi sırf Tebriz'de güzel saz çalmanın sırlarını öğreten ünlü ustalar olarak tanınırlar. Hatırlatalım ki, bu öğretmenlerin isimlerinin başlarında âşık unvanı kullanılmaz. Diğer eğilimi temsil eden üstad âşıklar ise yetenekli ve sesleri olan şakird 3 yıl, 5 yıl bazen hatta 10 bunlara âşıklık aleminin yüzyıllardan gelen çeşitli destanlarını, edeb-erkân, marifet kanunlarını, çalıp okumanın yollarını öğretir ve nihayet bunları halk arasına puhteleşmiş âşık olarak çıkarırlar. Sırf üstad âşıkların elinden çıkan şakirdlere halk arasında Âşık denilir. Hali hazırda Urmiya'da Âşık Dehgan 14 Şakird yetiştirmiş bir üstad olarak çok meşhurdur. Âşık Dehgan'ın yetiştirdiği şakirdleri Urmiye ve ondan çok çok uzaklarda âşık diye çağırırlar. Bunlar arasında Âşık Bulut Sait, Âşık Ali Garacağı, Âşık Mehmeddeli Mahmudi, Âşık Babaali Cavanmerdi ve başkalarını göstermek mümkündür.

Tebriz'de ise Âşık Hacı İbadiyen iyi şakirdler yetiştiren usta bir âşık olarak daha çok tanınmaktadır. Hali hazırda Tebriz'de ünlü âşıklar arasında Hasan İskenderi, Veli Ebdî, İlyas Yusifi, Cebrayl Mehmedi, Hüseyin Can, Âşık Hacı İbadiyan'ın onur duyduğu şakirdlerdendir. Güzel saz icracısı olarak da tanınan İmran Heyderi, Nasir ve Nazir Goçelinur kardeşleri de Âşık Hacı'nın sanat okulundan faydalanmışlardır.

Hali hazırda faaliyet gösteren Tebriz âşıklarının, kavalcı ve balabancılarının adları: 1-Âşık Eşref, Âşık Barat, 3- Âşık Ersalan Gehremenzade, 4- ÂşıkBöyükəğa Vicudi, 5- Âşık Ersalan Düsti, 6- Âşık Ersalan Zari, 7- Âşık Mahbub Eskeri, 8- Âşık Eli Selimi, 9- Âşık Mensum Heyderyan, 10- Âşık Elesker Dadaşpur Venebadi, 11- Âşık Bayaz Heyderzade, 12- Âşık Sefer Zare, 13- Âşık Medet Yusifi, 14- Âşık

Ebdüleli İskenderi, 15- Âşık Ehed Musevi, 16- Âşık Mensur Nikazade, 17- Âşık Behmen Gurbanzade, 18- Âşık İlyas Yusifi, 19- Âşık Mecid Bahari, 20- Âşık Hacı İbadiyan, 21- Âşık Mehmed Nebati, 22- Âşık Hüseyin Elizade, 23- Âşık İsmayıl Dilberi, 24- Âşık Mehmedrıza Mehmeddi, 25- Âşık Mehmed Enveri, 26- Âşık Allahverdi Dehgani, 27- Âşık Hemze İbrahimpur, 28- Âşık Eli Mügeddem, 29- Âşık Rehim Nezeri, 30- Âşık Gulu Hazret, 31- Âşık Hasan İskenderi, 32- Âşık Gaffar, 33- Âşık Hasan Elizade, 34- Âşık Mehmed Türkedarı, 35- Âşık İlyas Gasımı 36- Âşık Davud Behiştî, 37- Âşık Nasir Nezmi, 38- Âşık Şerif Celili, 39- Âşık Memmed Ferzi, 40- Âşık Hüseyin Sail, 41- Âşık Bahareli Caferpur, 42- Âşık Memmed Mövlayi, 43- Âşık Yedulla Eyvaznur, 44- Âşık Elesker Merendi (üstadi Âşık Memmed Merendi'dir), 45- Âşık Memmed Hredmen, 46- Âşık Memmed Misiroğlu, 47- Âşık Sehavet Memmeddi, 48- Âşık Abbas Memmeddi Garadağı, 49- Âşık Rıza Vahidi, 50- Âşık Meşi Paşayi, 51- Âşık Edalet, 52- Âşık Zerastan Muradnur, 53- Âşık Evez Mehmed İbadnur, 54- Âşık Resul Gurbani, 55- Âşık Cefer Haknur, 56- Âşık Hüseyin Kirşanlı, 57- Âşık Gulu Hudadı, 58- Âşık Oruç Nacivend, 59- Âşık Cemşid, 60- Âşık Mahmud Cahangiri, 61- Âşık Memmedbağır, 62- Âşık Çengiz Biriya, 63- Âşık Tapdık (sazbend), 64- Âşık Şahbazi, 65- Âşık Settar, 66- Âşık İsmayıl Gızılboğaz, 67- Âşık İsa Purismayıl, 68- Âşık Mehbub Halili, 69- Âşık İsmayıl Gemberi, 70- Âşık Ayet Gemberi.

Tebriz'in Balaban Ustaları:

1-Bayram Dirazdest, 2-Hanağa İbadiyan (Âşık Hüseyin İbadiyan'ın oğludur), 3-Ebülfaz İbadiyan (Âşık Hacı'nın kardeşi merhum balabancısı Abbas'ın dört oğlu bu sanatı yaşatmaktadır.), 4-Ekber İbadiyan, 5-Esker İbadiyan, 6-Elirza İbadiyan, 7-Esker Zari, 8-Memmed Kami, 9-Ruhulla Nezeri, 10-Mehman Elipur, 11-Mikayıl Gözeli, 12-Şefayet İmami, 13-Rehim Nevcevan, 14-Tağı Dirazdest, 15-Gulu Nezeri (Ruhulla Nezeri'nin babası), 16-Ekber Nevcevan, 17-Heybereli Gözeli, 18-Cemşid Zarı, 19-Yunis Gözeli, 20-Resul Hellanur, 21-Hosrov Nesiri, 22-Megsud Mirzayi, 23-Eli Nebati, 24-Mirzağa Nebati, 25-Serdar Reşiri, 26-Behram Nebati, 27-Hidmetyari, 28- Celil Hemidi, 29-İsmayıl Hudayi, 30-Mehmed Mehmeddi, 31-Himayet Şe'rzade, 32-Selman Purmehmed, 33-Maşallah Ekberi, 34-Memmed Gözeli, 35-Hüseyin Memmeddi, 36-Barat Abdüllahi, 37-Zülfügar Abdüllahi, 38-Hasan Heydernejat, 39-Mehmed Möhübbi, 40-Söhrap Neğdi, 41-Ehmed Abdüllahi.

Tebriz'in Kavalcılar:

Tebriz âşıklarına ve balabancılara ezginin ritmine uygun eşlik eden, hali hazırda yaşayan kavalcı sanatçılar esasen aşağıdakilerden ibarettir:

1-Hüseyin Azeri, 2-Hatem Danende, 3-Murad Nezeri, 4-Oruç İmami, 5-Cabir Şahbazi, 6-Möhsun Zengebadi, 7-Ehmed İsmayili, 8-İbrahim Medeni, 9-Ehmed Elizari, 10-Alizarı, 11-Eziz Purmehmed, 12-Musa İskenderi, 13-Ehmed Şahmehmeddi, 14-Hüseyin Mövlayi, 15-Kerumerz Zari, 16-Hemid Asiyaban, 17-

Rza Gemberi, 18-Hasan Çobannarı, 19-EbdÜllahı, 20-Ekber Settari, 21-Necefgulu, 22-Güdrret Zencanlı, 23-Mehemmed Cahangiri, 24_Seyfeli Heggı, 25-Ali Yaveri, 26-İbrahim Danende, 27-Etimad Emını, 28-İmam Bayramı, 29-Hasan Mürveti, 30-Rza Garadağı, 31-Gulamhüseyin Şahzevari, 32-İsa İskenderi, 33-Esker Abidini, 34-Alırza Semedi, 35-Semed Niknefes, 36-Hüseyin Ekberi, 37-Yusif Mehemedi, 38-Böyükağa Zakiri, 39-Meslehet (Âşık Melik'in Oğlu).

Gayabaşı'nın Saz-Söz Ustaları:

Karadağ'ın âşıklar bulunduran bir bölgesi de Gayabaşı köyüdür. Gayabaşı'nın âşıkları kavalcı ve balabancıları aşağıdakilerden ibarettir:

Gayabaşı âşıkları: 1-Âşık Teymur Gayabaşı, 2-Âşık Fetulla Rizayi, 3-Âşık Gürbet Pakar, 4-Âşık Hudayar Pakar.

Gayabaşı balabancıları: 1-Veli Azeri, 2-Heyrulla Ağazade, 3-Ali Rizayi, 4-Elimehmed Nuri, 5-Hasan Ezmi.

Gayabaşı defçileri: 1-Eziz Talibi, 2-Famil Talibi (Eziz Telibi'nin oğlu), 33-Hosrov Meherremi, 4-Tahir Hüseyinnur.

Gayabaşı'nın şairi: Hasanağa Rızayı (genç şair), Âşık Fetulla Rizayi'nin kardeşinin oğludur.

Urmiya Âşıkları

Güney Azerbaycan'ın muhteşem âşık sanatının eski bir dalını Dol, Sulduz, Hoy, Urmiye mahallinin âşıkları yaşatmaktadırlar. Vaktiyle bu yörede çok üstad âşıklar faaliyet göstermişlerdir. Hak dünyasına kavuşmuş bu üstad âşıkları anımsamakla onların ruhu ve sanatı karşısında saygıyla eğiliyoruz:

1-Dollu Mustafa, 2-Dollu Abuzer, 3-Hüseyin Baloğlu (Miskin Baloğlu gibi çok ün kazanmıştır), 4-Âşık Ferhad, 5-Âşık Ali Kırmızıbaş, 6-Âşık Abdülrehim, 7-Âşık Hıyyet Engeneli, 8- Âşık Mehdi Giclerli, 9- Âşık Rüstem Bendili 10- Âşık Hamza Baloğlu, 11- Âşık Kelemirze (Tezharab köyünde dünyaya gelmiştir),12- Âşık Kurban, 13- Âşık Gulam Keçelalı, 14- Âşık Musa Tesmalu, 15- Âşık Dollu Aziz (Âşık Ferhad'ın öğrencisi), 16- Âşık Kerem Nivli, 17- Âşık Eyvaz, 18- Âşık Hüseyin Ozanlı, 19- Âşık Emrah Büzve, 20- Âşık Derviş Vahabzade, 21- Âşık Ali Enkeneli, 22- Âşık Ali Gabçı, 23- Âşık İbad Yorgannalı, 24- Âşık Zülfigar Bendili, 25- Âşık Rüstem Bendili, 26- Âşık Hasan Bizveli (halk arasında ona çoban demektedirler), 27- Âşık Emrulla Baldurlı, 28- Âşık Mehemedali İydirli, 29- Âşık İlham Saatılı, 30- Âşık Ramazan Kölemezli, 31- Âşık Tağı Heyderli, 32- Âşık Cevad, 33- Âşık Gasım, 34- Âşık Zerinhak.

Yaşayan Urmiya âşıkları:

1-Âşık Mehmed Hüseyin Dehgan, 2- Âşık Ali Kerimi Gereğacı (Dehgan'ın öğrencisi olmuştur), 3- Âşık Heyder Nirumendi (Dehgan'ın öğrencisi olmuştur), 4- Âşık Babaeli Cavanmerd (Dehgan'ın öğrencisi olmuştur), 5- Âşık Hamid Abbaszade (Dehgan'ın öğrencisi olmuştur), 6-Âşık Nobatalı Alizade (Dehgan'ın öğrencisi olmuştur), 7-Âşık Bulud Sait (Dehgan'ın öğrencisi olmuştur), 8-Âşık Gurban (Dehgan'ın öğrencisi olmuştur), 9-Âşık Eyyub Makui (Dehgan'ın öğrencisi olmuştur), 10-Âşık Zilfeli Mezin Gereğacı (Dehgan'ın öğrencisi olmuştur), 11-Âşık Mehmed Geredağı (Dehgan'ın öğrencisi olmuştur), 12-Âşık Hidayet (Dehgan'ın öğrencisi olmuştur), 13-Âşık Yehya (Dehgan'ın öğrencisi olmuştur), 14-Âşık Bahareli (Dehgan'ın öğrencisi olmuştur), 15-Âşık Mehmedeli Mahmudi (Dehgan'ın öğrencisi olmuştur), 16-Âşık Muhtar Emami, 17- Âşık İsmeli, 18- Âşık Hasan İğdirli, 19- Âşık Zilfeli Heyderli, 20- Âşık Mehmed Gulunçulu, 21- Âşık Çırac Murcudarı, 22- Âşık Ebdullah Hancılıkışlağı, 23- Âşık Hasan Kiclerli, 24- Âşık Bahşeli Guluncu, 25- Âşık Nüsret Yeğane.

Urmiya'nın yaşayan şairleri: 1-Hacı Abdülrahman Katib, 2-Mehmedeli Pürazer, 3-Yedulla Paşayı, 4- Akber Amiri, 5-Kerim Fetizade, 6-Mehmed Hızırlı, 7-Oruç Mehmedli, 8-Muhtar Sadıkzade, 9-Seyyad Gülipur, 10-Kerim Gülendani, 11-Fetulla Hikmetifer, 12-İrağ Behzadiya, 13-İbrahim Rezmara, 14-Behram Esedi, 15-Cemil Eşrefi, 16-Halil Şihli, 17-Selim, 18-Ağameli Melali, 19-Süleyman Haşımzade, 20-Kahraman Ekber, 21-Behram Mesumi, 22-Sedr, 23-Bahşeli Nebitbet, 24-Hasan Ahmedli, 25-Gasım Necefi, 26-Gulameli Velizade, 27-Sigdeli Hasani.

Merhum şairler: 1-Zeli Mehmed, 2-İsmeilbey Rami.

Güney Azerbaycan'da âşık sanatının bugünkü durumu ile ilgilenirken bir daha öğrendik ki, âşıkların çoğunluğu vaktiyle kaval çalmışlardır. Bu tür âşıklar gençlik yıllarında üstad sanatçıların yanında bir süre kaval çaldıktan sonra saz-söz alemine gelmişlerdir. Âşıklık sanatına kavalcılıktan gelen sanatçılar ise şunlardır:

1-Âşık Hacı İbadiyan, 2- Âşık Yedulla Eyvaznur, 3- Âşık İskenderi, 4- Âşık İse Deşen (vaktiyle Âşık Hüseyin Cavan'a kavalcılık etmiştir), 5- Âşık Mehmed Mollalarlı, 6- Âşık Ayet Gemberi.

Kavalcılıktan âşıklık sanatına gelene kadar bu âşıklar bir süre üstad sanatçı âşıkların yanında her mecliste, her düğünde kaval çalarak büyük bir ilgi ile ezgilerin icra kaidelerini öğrenir, okuduğu çeşitli havaları ezberler ve söylediği destanları aklında saklamaya özen gösterir. Böyleleri artık saz-söz alemine geldiğinde az çok destanlardan belli parçaları bilen, söz okumayı başaran hazır şakirdler olarak üstada hizmet eder. Bu durumda onları sanata yeni kadem basan “yarımçık âşıklar” olarak değerlendirmek mümkündür. Çünkü onlar âşık sanatında şakirdliğin ilk aşamasını kaval çalarak geçebilmişlerdi.

Hatırlatalım ki, güney âşık muhitinde halk şarkılarına ait olan siparişleri kavalcılar kendi üzerlerine alırlar. Onlar kavalcılıktan başka hanendelik (makam icracılığı) hizmetini de yerine getirirler. Düğün şenlikleri zamanı verilen bu tür

siparişler, şen-şuh, oynak çağdaş havaları, halk şarkılarını ve muğamlarından (makamlarından) belli parçaları kavalcılar bir hanende gibi gerektiği zaman okumayı başarmalıdırlar. Bunun için önceden belli bir hazırlık söz konusudur. Yani yerli hanendelerden, muğam bilicilerinden bir süre ders ve değerli öğütler alırlar. Sonra teybe aldıkları yeni şarkıları, halk arasında sevilen, popüler olan şen, şuh, oynak şarkıları kendileri öğrenmeye kalkarlar. Bu da düğün sırasında verilen çeşitli siparişleri yerine getirmek icabettiğinde hanendenin yerini tutabilen kavalcıya gerekli olabilir.

Ananeye göre destanları söylemek, âşık havalarını çalıp okumak işi ise yalnız meclisi yöneten sanatçının, yani âşığın üzerine düşer. Âşık sanatı gözden, hürmetten düşmesin diye -Güney Azerbaycan'da âşığın kavalcısı- hanende sıfatıyla halk şarkılarını, bazen yeni meydana gelmiş ara şarkılarını hafif, oynak şarkıları kendi okur. Bu tür durumlarda yalnız ve yalnız sipariş arzusu yerde kalmasın diye, aynı zaman üstad âşığın bu şarkıları okumasına meydan vermemek amacını taşır. Çünkü âşığın bu tür şarkılar okuması onun sanatının saygısına engel sayılır, onu halkın gözünden düşürür. Bazen sanatta genç olan âşıklar mecburiyet karşısında âşık musikisine ait olmayan havalar icra etmek zorundadır. Aslında hazırlıklı ve yetenekli kavalcı hiç bir zaman reva görmez ki, üstad âşık bazı bayağı, ara makamları veya muğam ve şen, şuh havalar okusun. Bu da âşık sanatını güney Azerbaycan'da saygıyla ve sevgiyle korumanın bir yoludur.

Güney Azerbaycan'ın ayrı ayrı bölgelerine göre de düğünler, âşıkların iştirakı ile (mesela, Tebriz'de ve onun etraflarında bir gece, Serab, Şebüster ve Eher bölgelerinde 3-4 gün Persabad ve Muğan'da ise bir hafta) gerçekleştirilir. Oğlan evinden gelini getirmek için âşığın balabancı ve defcisi (aynı zamanda hanende-şarkıcı) gönderilir. Kız evinde balabancı çeşitli şen, şuh, oynak (dinamik) makamlar, oyun havaları çalar. Oğlanın yakın akrabaları ortaya çıkar, bu musikinin ritmik etkisi ile doyuncaya kadar oynarlar. Kavalcı ise ritmi korumakla birlikte, aynı zamanda bu havalardan yeri geldikçe istifade eder, daha doğrusu onları sözleri ile birlikte okur, düğüne gelenleri şenlendirir. Oğlan evinde ise gelin gelene kadar âşık meclisi tek başına balabancısız ve defcısiz yönetir, destan söyler, sazla-sözle ilgili ilgi çekici hadiseler söyleyip çeşitli ifratamız hikmetli sözlerden çalıp çağırır. Sanat arkadaşları gelene kadar düğüne gelenlerin ruh haline uygun olarak onları eğlendirir, kendi sanatı ve kudretini sergiler.

Defçinin hafif, oynak, şen, şuh, ahenkli havalar icra etmesinin bir sebebi de âşığın söylediği destanın gamlı, kederli bir makamında dinleyicileri daha çok üzüntü, gam, gussa içerisinde koymaktır. Aynı zamanda âşığın ağır, gam, keder ruhlular icra etmesi için gerekli şartları oluşturuyor. Sanki âşık, hanende ve kavalcı önceden havaların icrasını kendi aralarında bölüştürmüştür. Ağır, kederli, gamlı havalar âşığın şen, şuh, oynak, ritmik havaların icrası ise hanende kavalcının uhdesine düşmüştür. Güney âşık muhitinde, özellikle de Tebriz, Karadağ bölgesinde bu eğilimi görmek mümkündür. Urmiye, Sulduz mahallinde ise âşıklık sanatı balabancısız ve kavalcısız olduğu için üstad âşık meclisi tek sazla götürür, bazen de

kendi şakirdlerinden biri ile birlikte çalıp çağırarak yönetir. Destanı, masalı adeta üstad âşık söyler, şakirdi (öğrencisi) ise üstadını dinler. Bazı durumlarda üstadın izni ve uyarısı ile belli havaların birlikte okunmasında sadece iştirak ve yardım eder. Bu özellikler Güney Azerbaycan âşıklık sanatının çok renkliliğinin kanıtıdır.

Hatırlatalım ki, Urmiye, Sulduz, Dol mahallinin âşıklık sanatı ile Karadağ, Tebriz âşık sanatı arasında dikkati çeken farklar vardır. Bu farklar, kendilerini icra tarzında, destanların söylenildiği zaman, havaların ve enstrümantal müziğin icrasında gösterebilir. Hali hazırda Urmiye, Sulduz, Dol mahallinin ünlü sanatçısı Âşık Mehemed Hüseyin Dehgan başta olmakla puhteleşmiş şakirdleri Eli Garağacı, Cavanmert, "El âşığı" mahlaslı Mehemed Ali Mahmudi, Bulutsoy vs. (14 şakird) bu eski mahallin âşık ananesini tek sazla çalıp çağırmaları ile yaşattıkları için Karadağ-Tebriz âşık sanatından ayrılırlar. Bu bakımdan Borçalı, Urmiye, aynı zamanda Kars, Erzurum, Çıldır âşık sanatları arasında bir manevi benzerlik dikkat çeker. Yani her üç bölgenin üstad âşıkları balabansız, defsiz olarak yalnız sazla çalıp, çağırmaları ile eski bir ananeyi koruyup saklamışlardır.

Tebriz-Karadağ âşık sanatının kendisine özgülüğü birlik, ansambl (ekip) terkihi bakımından daha çok Güney Azerbaycan Şirvan mahallinin âşık ananesine benzemektedir. Mâlumdur ki, eski Şirvan âşık sanatında def, balaban, koşa-nağara, saz bu bölgenin âşık icracılık sanatını sergilediği gibi ansambl (ekip) terkibine göre Tebriz ve Karadağ âşık sanatı ile bir ananeyi yaşatmaktadır. Bazı farklılıklar da mevcuttur. Mesela, Tebriz'de, Karadağ'da ve bu bölgeye yakın yerlerde mutlaka bir defcinin, bir balabancının olması önemlidir. Şirvan âşık sanatında ise daha çok nağaradan, bazen deften ve mutlaka iki balabandan yararlanılır. Birinci balabanc; âşığın okumasına eşlik eder ve yeri geldikçe melodiyi (ezgi) çalan önder balabancı hesap olunur. İkinci balabanc ise; birinci esas balabancıya dem sağlayan durumdadır. Bu ikinci balabancıya âşıklar arasında *demkeş* denilir. Son zamanlarda demkeş balabancılarının az olması nedeniyle Şirvan'ın saz-söz ustaları demkeş yerine enstrümantal ekibe mecburen bir garmonçu da alabilirler. Garmonçunun görevi Şirvan âşık ekibinde daha çok dem sağlamak, bazı durumlarda ise esas balabancıya yardım etmek amacı ile melodiyi birlikte çalmakta, bir türlü ona yardım etmektir.

Güney Azerbaycan âşık muhiti hakkında konuştuğumuz zaman kadın âşıkların, saz çalan âşıkların mahareti konusunda da bazı izlenimlerimi paylaşmak isterim. Mâlumdur ki, İran İslam devleti kadınların büyük sahnelerde, halk arasında çıkıp okumasını yasaklamasına rağmen bazı kadınları yalnız kendi evlerinde, en yakın akrabaları ve aileleri içerisinde, yabancı şahısların olmadığı bir koşulda bu sanatı korka korka öğrenir, kendisine has bir şekilde sazı seslendirebilirler. Belli nedenler yüzünden kadınların adlarını burada yazmaktan vaz geçmek zorundayız.

Bir meseleye de değinmek isteriz; Güneyde âşık kadınlar saz çalmayı, bilindiği gibi def vurmayı da başarırlar. Kadınların def çalması eski bir ananeye bağlıdır. Kaydetmeliyiz ki, Güney Azerbaycan'da kadınlar çarşaf (örtü) giymek mecburiyetinde olduklarından tabii ki, kaval çalma işini gizli olarak ve yalnız

kadınlar meclisinde, hem de başka bir musiki aleti (saz, tar vs.) olmadan gerçekleştirerek okurlar. Tebriz'in pazarlarında birçok gezgin satıcının diğer musiki aletlerini değil de, yalnız def satması bizi çok ilgilendirdiği için bunun cevabını aramak mecburiyetinde kaldık. Sonuçta Âşık İsmayıl Gemberi ile birlikte Tebriz yakınlarında Meşedi Oruceli Hifsi'nin oğlunun toyuna iştirak ederken bu soruya yanıt buldum. Anladım ki, bu düğün için üç oda ayrılmıştır. Birincisi; Beyin sağ dişi ve sol dişiyle olduğu oda; ikincisi, halılarla süslenmiş ve yalnız erkek konuklar için ayarlanmış geniş bir oda. Odada âşık, balabancı ve kavalcıyla birlikte çalıp çağırabiliyor. Üçüncü oda ise, yalnız kadınlar için ayarlanmıştır. Burada yalnız kadın konuklar, eğlenebiliyorlar. Def çalmayı başaran herhangi bir kadın, diğer kadınların şarkı söyleyip oynaması için kaval da çalar, sesi olan ve okumayı bilen okur, oynamayı başaran ise dans eder. Bazen de teypte çeşitli şarkılar seslendirip dans ederler. Hiçbir erkeğin, hattta âşıkların bile (kadınlar için ayarlanmış bu odaya) girip çalıp çağırmaya hakkı yoktur. Kadınların da erkek konuklar için ayarlanmış odada çarşafsız olması yasaktır. Bu nedenlerle kadınların def çalmayı başarması bu zaruretten meydana geldiği için doğaldır.

Güney Azerbaycan âşık icracılık mektebinin özelliklerinden biri de, kendisine özgü havalarının olmasıdır. Bu havaların bir kısmı az icra olunan ve unutulmakta olanlardır. Diğer bir grup havalar ise hali hazırda yaşayan genç âşıkların kendilerinin meydana getirdikleridir. Yaptığımız incelemeler sonucu 150 kadar bu kabilden hava belirleyebildik. Bu havaların isimlerini aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür:

1-Taciri, 2-Kesme Divanı, 3-Nesrullah Karabağı, 4-Keşikoğlu, 5-Keşişoğlu, 6-Gafiye (Bey tarafından okunan hava), 7-Caferi, 8-Karakeheri, 9-Sayma Karakeheri, 10-Heyderi, 11-Şerhetai (Şahhetai denilir), 12-Şeki, 13-Tebil Cengi, 14-Gürbeti, 15-Karadağ Tecnisi, 16-Ceyranı Keremi, 17-Setarı Keremi, 18-Muganı, 19-Leşkeri, 20-Karabağ Ağabeyisi, 21-Kermedüz Ağabeyi, 22-Osmanlı Bekri, 23-Behmeni, 24-Döşeme, 25-Cengi Köroğlu, 26-Karadağ Geraylı, 27-Emrahi, 28-Sarı Don, 29-Ağa Hanı, 30-Zarı Keremi, 31-Nakarati Geraylı, 32-Sallama Geraylı, 33-Fügaratlı Geraylı, 34-Ayağlı Tecnis, 35-Nebati Geraylı-Cengiz Mehdinur meydana getirip, 36-Abbas Güzellemesi -Âşık Abbas Mehemedi Karadağı yaratmıştır-, 37-Mecnun Derdi -Âşık Hasan İskenderi yaratmıştır-, 38-Ayet-i Âşık -Ayet Gemberiye aittir-, 39-İsfahani, 40-Sona Setarı, 41-Yurt Yeri, 42-Karadağ Çiçeği, 43-Hemedani, 44-Halhal Dübeyt, 45-Misri Güllü, 46-Dağıstanı, 47-Sarı Toprak, 48-Üzümdil Şikeste, -Daban Şikeste, 49-Gedim Tecnis, 50-Dağıstan Güllü, 51-Tebriz Şikestesini - İran Şikestesini de denilir-, 52-Paya Bacı, 53-Vagifi, 54-Vagif Güzellemesi, 55-Bozlu Keremi, 56-Ahmed Gemi, 57-Ahmed Güzellemesi, 58-Otak Kabağı, 59-Karabağ Çiçeği, 60-Kasımhanı, 61-Meydan Şikestesini, 62-Başbehri, 63-Velicanı, 64-Şirvanı, 65-Ezim Beyi, 66-Gocanı, 67-Heşterinin Ağabeyisi, 68-Karadağ Ağabeyisi, 69-Çavuşu, 70-Camış Gövşeği, 71-Çetveri, 72-Mızganı, 73-Cemşidi, 74-Garaylı Güllü, 75-Layeslebi, 76-Arazbarı, 77-Dede Dolusu, 78-Seyranı, 79-Eyvaz Peşrov, 80-Çiçeği, 81-Karatoprak Şikeste, 82-Çoban Şikeste, 83-Barıncı, 84-Çagui-Zencan, 85-Araz, 86-Kesme Divanı, 87-Dol Huçranı, 88-Bennan Hicrain, 89-Armiya

Güzellemesi, 90-Terekeme Güzellemesi, 91-Şagi Güzellemesi, 92-Kesme Keremi, 93-Yanık Gürbeti, 94-Kars Havası, 95-Ekberi, 96-Behmeni, 97-Dikdabani, 98-Semahı, 99-Siyastavr, 100-Helebi Kısayaprak, 101-Durahanı, 102-Gereni, 103-Arazbastı, 104-Şelul (Cavadı da denilir), 105-Helebi Uzunyaprak, 106-Şekeryazı, 107-Muhterem, 108-Hasakaldar, 109-Rize Geraylısı, 110-Hemedan Geraylısı, 111-Avcı Geraylısı, 112-Sulduzu, 113-Karapapağı, 114-Paşagöçtü, 115-Köroğlu Dübeyt, 116-Nemeti, 117-Eleyaz (bu havaya Gülşanı da denilir), 118-Narınca, 119-Penahı, 120-Emrahi, 121-Zil Emrahi, 122-Mustafa Şikestesı, 123-Bağmeşe, 124-Urmiya Şikestesı, 125-Yel-Yel, 126-Ay Kişi, 127-Haldarı, 128-Şarkı Azerbaycanı, 129-Fincanı, 130-Şarkı Türkü, 131-Mücesseme, 132-Divani, 133-Esmerim, 134-Divani Şah Hatayı, 135-Bekri Divan.

Güney Azerbaycan âşık muhitini tanıtan özelliklerinden biri de meclisin divanı ile açılması, tecnis ile devam ettirilmesi ve nihayet sonuçta duvagganma muhammes ile bitirilmesi. Bu bakımdan Urniya, Sulduz, Dol, Hoy, Tebriz, Karadağ, Eher, Keleyber, Kayabaşı, aynı zamanda Güney Azerbaycan'da Türkiye'nin Çıldır, Erzurum âşık sanatı, âşık ananesi arasında benzerlikler var. Bu benzerlikler âşık sanatının aynı kökten geldiğinin kanıtıdır. Bu benzerlikler, aynı zamanda âşık sanatının kaide, kanunlarının aynı olduğunu bir daha ispatlamaktadır.

Güney Azerbaycan âşık ananesine ait özelliklerden biri de sanatta genç olan âşıkların bilmedikleri bir destanı öğrenmek için üstad âşıklardan para ile ders almasıdır. Genç âşık, üstad âşığın kapısına minnetçi gider, üstad âşık bu destan için belli bir değer biçer. Teklif edilen fiyata genç âşık razı olursa o zaman gereken parayı peşin öder ve sonra destanı alabilir. Bir destanın alınmasının iki usulü vardır. Eski dönemlerde genç âşık defter, kalem götürür, üstadı âşığın evinde bir veya birkaç gün kalıp destanı yazar. Son dönemlerde ise üstad âşık destanı söyler, genç âşık ise teybe alıp öğrenir. Bu kısa bir zaman aldığı için daha elverişlidir. Araştırma süreci öğrendim ki, güneyde destan para ile satılıyor: Zamanında üstad âşık da önceki sanatçılardan çeşitli destanları para ile satın almıştır. Demek ki, Güney Azerbaycan'da destanın satılıp alınması bu sanatta bir ananeye çevrilmiştir. Bu aslında olumlu bir hadisedir. Bu yöntem eski destanların kaybolmasının önünü belli derecede alabilir. Bir zamanlar para ile alınan destanlar sonradan belli bir para karşılığında satılıyor. Âşık İsmayil Gemgeri'nin 36 destanının olması ve bunlardan halkın en çok sevdiklerinin hafızalarda korunup yeri geldiğinde söylenmesi bizi hayran bırakmış oldu. Bu destanların hepsini söyleyebilir misin? Diye sorduğumuzda, cevabı; "*Hepsi defterimde var. Aklımdan çıktığında defterime bakar, hatırlar, bilirim.*"

Hatırlatalım ki, adeta âşık üstad kendi şakirdine destanı parasız öğretiyor, bazen de şakirdi olmayanlara destanı para karşılığı satıyor. Güneydeki âşık sanatının eğitimi ile ilgili bu özellik de, bir ölçüde buradaki durumu karakterize etmektedir.

Araştırmacı alimlerin ilgisini göz önüne alarak Tebriz âşık mektebinin temsilcisi İsmayil Gemberi'nin bildiği 36 destanın adını, aynı zamanda bu yakınlarda 77 yaşında vefat etmiş üstad Hüseyin Namiver'den sağlığında yazıya

aldığımız çoğunluğun bilemediği ve esasen unutulmuş 29 destanın adını da burada zikretmeyi bir görev sayıyoruz.

Âşık İsmayil Gemberi'nin Bildiği Destanlar

1-Aliyyen Rafi, 2-Hasta Gasım, 3-Şeh İsmayil, 4-Aslan ve İbrahim, 5-Şehzade Behram, 6-Şehzade Heyder, 7-Gubeni, 8-Emrah ve Selvinaz, 9-Tahir Mirze ve Zöhre, 10-Ağ Âşık ve Alı, 11-Hüseyn ve Şair Mehmed, 12-Alesker ve Hacer, 13-Hüseyn ve Mirze Semed, 14-Alesker ve Şehnebanı, 15-Garib ve Şahsenem, 16-Taleh ve Valeh, 17-Valeh ve Zernigar, 18-Semed ve Zeyneb, 19-Alihan ve Perihanım, 20-Gürcü Muhammed-Peri, 21-Gulam Heyder, 22-Seyidi, 23-Aslı ve Kerem, 24-Abbas ve Gülgez, 25-Şirin ve Leyla, 26-Keleyberli Aliyner Hemedanlı Leyla Hanım, 27-Köroğlunun Erzurum Seferi, 28-Köroğlunun Leyla Hanımı Getirmesi, 29-Köroğlunun Kıratının Götürülmesi, 30-Saadet ve Seyyad, 31-Muhammed ve Mehvare, 32-Şikari, 33-Rüstem, 34-Leyla ve Mecnun, 35-Mirmahmud ve Esed, 36-Ululu Kerim.

Âşık Hüseyn Hamir'den Öğrendiğimiz Destan Adları

1-Mensum Dilefruz, 2-Fağfur Şehperi, 3-Latif Şah, 4-Salman Bey Dürretel, 5-Sevdeğer Şah-Gülenez, 6-Heyder Bey-Süsener, 7-Mirmahmud ve Sara, 8-Gülmahmud ve Telli Nigar, 9-Baba Leysan-Perizadhan, 10-Sabit ve (Kızın ismini bulamadı), 11-Rüstem Han ve Zernişan, 12-Ersalan Rumiferruhliga, 13-Bediri Mülk-Bediri cemal, 14-Bey Aslan, 15-Ali Şah-Huriliga, 16-Cemşid Şah, 17-Ahmed ve İbrahim, 18-Emrah-Seyadperi, 19-Köçek Rza-Şahi Hanım, 20-Gulamı, 21-Kemter-Selbisenaver, 22-Güterrişah, 23-Sarhoş Mehcud, 24-Şehzade Hudaved, 25-Kurdoğluyunan Mehridilber, 26-Kelbi-İnsaf, 27-Şiraz Han, 28-Kerkerli Muhammed.

Güney Aszerbaycan âşık muhitinde dikkat çeken bir meseleyi de kaydetmek gerekir. Bazı genç âşıklar arasında kendisini bu veya diğer üstad âşığa benzetme hallerine de rastlamak mümkündür. Bu benzetmeler kendisini çeşitli yönden göstermektedir. Mesela, bunu ilk önce onun zahiri hareketlerinde ve yürütmesinde, bakışlarında, edasında, icra, usulünde hatta giysisinde vs. görmek mümkündür. Bu benzetmelere neden de ilk önce sevdiği üstad âşığın sanatına olan sevgiden ona tapınmak arzusundan ileri geliyor. Kayabaşı'lı genç âşık Teymur sırf bu tür âşıklardandır. O kendisini Güney Azerbaycan'ın Borçalı mahallinin üstad âşığı merhum Kemandar Efendi'ye benzetmesinden dolayı onur duyuyor. Hatta çalıp söylediğinde de âşık Kemandarı taklit etmeye daha çok özen gösteriyor. Bu bakımdan Âşık Teymur Gayabaşı kendi icrası ile Borçalı âşıklarına daha çok benziyor. Sanki Âşık Kemandar'a şakirdlik yapmış, böyle bir durum tabii ki Âşık Kemandar sanatına olan sevgiden ileri geliyor. Borçalı âşık icracılığına üstünlük veren genç âşıklardan biri de Cafer Hakkur'dur. Evlerinde bulunduğumda büyük bir resim dikkatimi çekti. Bu 'bu şahıs babanız mıdır?', diye sordüğümüzde: 'hayır! üstad Âşık Hüseyn Cavandır' diye cevap verdi. Fotoğrafa dikkatle baktığımızda bu büyük halk âşığının bıyıklarının üçgen şeklinde olması ilgimizi daha da artırdı. Bir

süre sonra anladım ki, Cafer Haknur, Âşık Hüseyn Cavan'ın şahsiyetine, şairliğine, sanatına olan büyük sevgisinden dolayı o da sırf üçgen şeklinde bıyık bırakarak kendisini haricen bile bu üstada benzetmeye çalışıyor. Benzetmenin diğer özelliklerinden biri de, ses tonu ile ilgili idi. Genelde âşık sanatında ses tonuna (tembr) göre birbirlerine benzeyen birçok âşık adı sıralamak mümkündür. Mesela, güneyli genç Âşık Abbas Muhammedi'nin sesi, kuzey Azerbaycan'ın ünlü âşığı Azaplı Mikail'e oldukça benzer. O sanki Âşık Abbas Mikail Azaplı'nın şakirdi olmuştur. Bu benzerlik sesle, ses tonu ile birlikte aynı zamanda icra üslubunda da kendisini daha çok göstermektedir.

Bu bakımdan Tebriz'in hala genç, yetenekli âşığı Cengiz Biriyan'ın sesinin lemsi icra usulünde kuzey Azerbaycan'ın tatlı sesli âşığı merhum Ekber Caferov'un sesine çok benzemesi dikkat çeker. Benzemenin diğer bir özelliği kendisini enstrümantal saz icracılığında da gösterir. Güneyde bulunduğumda birçok genç saz icracısının kuzey Azerbaycan'ın ünlü ses sanatçısı Âşık Adalet'e benzemek istediklerini de müşahade ettik. Üstad Adalet'in yaptığı her hareketi taklit etmeye çaba göstermekle kalmayıp onun icracılık üslubunu bile sergilemeye çalışıyorlar. Bu da Âşık Adalet sanatına olan hayranlıklarının bir örneğidir.

Genelde kuzey Azerbaycan âşık sanatına, âşık yaratıcılığına güneyde büyük ilgi ve saygı vardır. Bu saygı ve ihtiram sebebiyle, Araz şairleri bölgelerinde yaşayan güneyli sairler aralıksız Bakü radyosunu dinler, kuzey Azerbaycan televizyonunda gösterilen programları, özellikle de âşık sanatına ait müzikal yayınları büyük bir ilgiyle seyrederek. Güney Azerbaycan âşık sanatını tanıtan bir meseleye de değinmek isteriz. Mesela, bazı üstad âşıklar kendi kalbine yatan, sevdikleri kudretli şairlerin sözlerini okumakla onların yaratıcılığını tebliğ etmekle halk arasında daha da meşhur oluyorlar. Bu bakımdan Urmialı Âşık Mehmed Hüseyn Dehgan çok ün kazanmış halk şairleri Ebdülrahman Katibi ve Mehmedeli Purazer'in söz incilerini geniş kitlelere ulaştırabilmiştir. Sanki Âşık Dehgan'ı bu iki kudretli söz ustasının âşığıdır. Sohbet esnasında kendisi de bu fikri itiraf etmiştir. Bir söz meclisi düşünemezsin ki, Âşık Dehgan klasik, üstad şairlerle birlikte adları geçen bu iki büyük şairden söz açmamış olsun. Bu bakımdan Eher bölgesinin âşıkları şair Eloğlu Ayaz'dan, Tebriz âşıkları ise üstad şairlerle birlikte en çok Settar Gülmehmed'den, Binisli Yakub'dan, şair Atif'ten, Şekibi'den daha çok eser okumakla onlara kendi sevgi ve saygılarını bildirirler.

Üstad âşıklara olan büyük hürmet ve saygının neticesidir ki, âşıklardan birçoğu kendisinden önce bu sanatta büyük iz bırakmış âşıklardan birinin adını evlatlarının birine koyar. Bu bakımdan hali hazırda yaşayan ve güney Azerbaycan'da meşhur olan Urmialı Âşık Dehgan uzun yıllar şakirdi olduğu Âşık Ferhad'ın adını kendi evladına üstadının şerefine koymuştur. Bu da güney Azerbaycan'ın âşık muhitini tanıtan birçok özelliklerinden biridir.

Güney Azerbaycan âşık muhitinin yaşatılmasında sazbanderlerin de özel hizmetleri vardır. Bildiğimiz esas sazbander şunlardır:

1-Davud Daveri (Tebriz'in güneyinde Üskü şehrinde rahmete kavuşmuş), 2-Âşık Hüseyin Hamiver (rahmete gitmiş), 3-Âşık Hacı İbadiyan, 4-Eherli Ebülfez Etepur, 5-Yakub Urmiya, 6-Cengiz Mehdipur, 7-Ferruh Mehtipur, 8-Azad Selimi, 9-Büyük Ağa Vicudi, 10-Âşık Tapdığ, 11-İsmayil Gember.

Güney Azerbaycan âşık sanatının araştırılmasına ve bu zengin arazinin âşık muhiti için temel bir şekilde bilimsel açıdan incelenmesine hâla büyük ihtiyaç duyulmaktadır.

Kaynakça

- 1-Varlıg Dergisi, 105-2, 106-3, Tahran, İran.
- 2-Vlaga, Rafael, İran Halkları El Kitabı, 1997.
- 3-Gasımlı, Meherrem, Âşık Sanatı, Ozan neşriyatı, Bakı 1996.
- 4-Ferzane M., Bayatılar, Tahran 1343.
- 5-Cenubi Azerbaycan Edebiyatı Ensiklopediyası, C.I, II, III, IV, Bakı, Elm neşriyatı, 1981, 1981, 1988, 1994.
- 6-Zehtabi M. T., İran Türklerinin Eski Tarihi I, Tabriz 1378.
- 7-Kafkasyalı, Ali, Mikayıl Azafı, Erzurum 1996.
- 8-Savalan N. M., Apardı Seller Saranı, (haz.:Seyfeddin Altaylı), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987.